

Г У Т А Р К А

"ЧУЖАЗЕМЦІ"

Малады паэт Алесь Крыніца ідзе вузкаю палявою дарогаю. Ён любуецца прыгожымі малюнкамі наваколя і пар-по-раз шчоўкае сваім фотаапаратам. Усё, што ён зараз бачыць, яму асабліва дарагое, бо усё гэта — яго радзімыя мясціны, з якімі ён не бачыўся пятнаццаць гадоў, з таго часу, калі ён, дзесяцігадовы хлопчык, пасля смерці маці, застаўшыся круглым сіротаю, быў узяты ў дзіцячы дом. За гэтыя гады яму так і не прыйшлося пабыць на радзіме, хаця ён не раз намерваўся гэта зрабіць, ды усё перашкаджалі розныя прычыны. Але, нарэшце, яму удалося выбрацца. Ён ідзе па мілых яму сцэчках маленства, і гэта выклікае ў яго прыліў нахтнення, у якім нараджаліся новыя думкі і пачуцці. "Якая ж ты прыгожая, родная зямля, — гаварыў у думках Алесь. — Як ты дарага майму сэрцу, як цябе нельга забыцца". У яго галаве лёгка складаліся цэлыя строфы, і ён іх тут жа занатоўваў у сваю запісную кніжку. Алесь радаваўся, што гэта паездка будзе плённай і ў творчых адносінах, бо ў выніку яе ён напіша прынамсі і цэлую нізку вершаў аб прыгажосце радзімы. Ён узыйшоў на узгорак і адразу убачыў вёску. — Яна, родная! — з замілаваннем падумаў Алесь. — Такая ж, як я яе памятаю. Вунь і буслава гняздо на старой бярозе. Праўда, бяроза стала сохнуць і ўжо пачарнела. Ён зноў узвёў свой фотаапарат і шчоўкнуў, а пасля дастаў яшчэ і запісную кніжку і занёс у яе радкі свайго будучага верша. Узрушаны спатканнем са сваёй роднай вёскай, Алесь не заўважыў, як да яго імкліва падыйшоў хлопец, які дагэтуль ляжаў за кустом і чытаў кніжку.

Хлопец гэты — звалі яго Хведзька Рубец — некалькі гадоў ужо як скончыў дзесяцігодку, але усё ніяк не мог нікуды паступіць. Ён дрэнна вучыўся ў школе, і яго ледзь выпусцілі адтуль. Асабліва яму цяжка давалася руская мова, і куды ён не ездзіў наступаць, заўсёды яе правальваў. І гэта выклікала яго аслабленне, толькі не супраць рускай мовы, а супраць... беларускай, бо ён лічыў, што гэта

яна і іншых віноўна ў тым, што ён дрэнна ведае рускую мову. Так яму, між іншым, сказаў настаўнік Мякінка і нават параіў яму перастаць гаварыць зусім па-беларуску. Хведзька ахвотна паслухаўся гэтай па рады і стараўся не толькі сам гаварыць выключна па-руску, але застаўляў так гаварыць і бацькоў. Ды нічога з гэтага не выходзіла. Ён ехаў на экзамены і правальваў па-ранейшаму. Але, праўду кажучы, гэта мала непакоіла Хведзьку. Ён быў гультаяватым хлопцам і не хацеў ні вучыцца, ні працаваць. Адзіным любімым заняткам яго было чытанне. І чытаў ён выключна кнігі пра шпіёнаў і пра вайну. Ён гатовы быў сядзець за імі дзень і ноч, забываючы пра ўсё на свеце. Чытаючы гэтыя кнігі, Хведзька ставіў на месца іх герояў самога сябе, і яму здавалася, што гэта ўсё дзеецца ні з кім-небудзь іншым, а з ім самім. Кнігі выклікалі ў ім розныя нязвычайныя мроі. Яму хацелася рабіць незвычайныя падзвігі, лавіць шпіёнаў. Але жыццё не давала яму магчымасцяў выявіць самога сябе, бо не было ні вайны, ні шпіёнаў.

І вось ён убачыў чалавека, які выйшаў з-за ўзгорку і які фатаграфаву і нешта запісваў у бланкот. Хведзьку адразу азарыла здагадка: "Няйначай шпіён". "Вядома, шпіён", — ужо без хістанняў рашыў ён і хутка пайшоў наперарэз гэтаму чалавеку і грозна устаў перад ім:

— Звініце, пакалення, я дружнынік і вынудзен вас задзяржаць. (Хведзька ніякім дружнынікам не быў і назваўся ім, каб мець хоць нейкае права затрымаць чалавека).

Алесь аж падскочыў ад нечаканасці і разгубіўся:

— Мяне... затрымаць... навошта?..

— Вы падазрыцельны чалавек. Зачэ́м вам нада было знімаць гэты аб'ект? — Хведзька паказаў на вёску.

— Гэта мая родная вёска, сюды я зараз еду ў госці. Вось, калі ласка, паглядзіце мае дакументы, — Алесь дастаў свой пашпарт. Але Хведзька з прачытаных кніг ведаў, што ў шпіёнаў заўсёды добрыя дакументы і не захацеў глядзець пашпарт Алесь.

— В сельсаветці разберуцца. А січас ідзёмце. — Хведзька паказаў рукою назад, адкуль ішоў Алесь. Сельсавет знаходзіўся недалёка, у суседняй вёсцы. Алесь праходзіў каля яго. Яму не хацелася вяртацца назад, тым больш па пустой справе, і ён пачаў абуралца:

— Вы што, картуеце? Ці сапраўды прымаеце мяне за шпіёна?

— Не разгавараваць, а то хука будзет.

—Кіньце вы глупствы гаварыць, — ратуца заявіў Алесь. — Што вы ў мяне убачылі падазронага? Фотаапарат? Дык гэта ж стала зараз шырпатрэбам. А што яшчэ? Блакнот? Дык зараз усе людзі пісьменныя. І больш нічога. Вы ж бачыце, што я ведаю гэту вёску, магу назваць вам людзей яе. Я, магчыма, і вас ведаю. Вы, мусіць, былі зусім малы, калі я выехаў адсюль. Вы ж чуеце, што я гавару па-беларуску, як і ўсе тут гавораць. Вось вас па вашай гаворцы можна прыняць за шпіёна, бо вы гаворыце на нейкай зама-най мове.

Але гэтыя довады ніяк не пераканалі Хведзьку. Наадварот, калі раней у яго не было яшчэ поўнай упэўненасці ў тым, што перад ім шпіён, то зараз пачуўшы, што затрыманы ім чалавек гаворыць па-беларуску, ён канчаткова упэўніўся ў гэтым. Справа ў тым, што нядаўна Хведзька прачытаў кніжку, у якой расказвалася пра нейкіх беларускіх шпіёнах, прысланых з-за мяжы. (Яму няўцям было, што гэта кніжка была выпушчана даўно)

— Вядома, гэта адзін з іх, — закашцела ў яго галаве думка, і ён сказаў Алесю:

— Вот эцім та вы і падазрыцельны, што гаворыце на беларус-кам языку. Эцім вы сябя і выдалі. Прашу следаваць в сельсавет, — уладным голасам загадаў Хведзька.

Алесь, як звычайна большасць паэтаў, быў вельмі уражлівы і, пачуўшы пра тое, шх чым ён падазроны, неяк адразу абмяк, пера-стаў супраціўляцца і пакорліва пайшоў назад пад наглядом Хведзь-кі. Ён мог чакаць усяго, але таго, што на сваёй беларускай зямлі яго прымучь за шпіёна толькі таму, што гаворыць па-беларуску, Алесь ніколі не чакаў. Гэта было нейкай несусветнай недарэчнасцю і глыбока зняважыла яго. І ён ужо больш не думаў аб прыгастве родных мясцін. Усё гэта неяк адразу памеркла. Яго ўжо апанавалі іншыя думкі і пачуцці. "Як жа цябе запаскудзілі, родная зямля, як жа утапталі ў грязь цябе, мой народ, як жа зневажалі цябе, дарагое роднае слова, як трымаюць пад пільным наглядом таго, хто застаецца верным матчынай гаворцы. Вось пра што трэба пісаць, і я буду пісаць пра гэта, абавязкова буду".

І хаця Алесь быў упэўнены ў тым, што ўсё скончыцца добра, што ён будзе адпушчаны, але ў яго ўжо адпала ахвота пабыць у

4

роднай вёсцы. Насустрэч ішла даволі пакылая жанчына, яна несла за плячымі мяшок нарванай травы. Алець уважліва прыгледзеўся да яе і пазнаў у ёй свад цётку, да якой ён ехаў. Але яму не зацелася прызнавацца ёй, а яна яго не пазнала. Калі яны параўналіся з ёй, яна спыталася у Хведзькі:

- Куды ты ідзеш?
- Задзяркал шпіона і вяду в сельсавет.
- Можа не шпіён, і дарэмна толькі чалавека турбуеш.
- Апрадаўленна шпіон, гаварыт на беларускам языку.